

<https://doi.org/10.28925/2311-259x.2022.1.6>
УДК 821.581.03.09

Андрій Рижков

Національний автономний університет Мексики,
Національна школа мов, лінгвістики і перекладу
Університетське містечко, Койоакан, 04510, Мехіко, Мексика
 <https://orcid.org/0000-0002-0387-6468>
ryzhkov@enallt.unam.mx

ЛАБОРАТОРІЯ ХУДОЖНЬОГО ПЕРЕКЛАДУ КОРЕЙСЬКОГО НАРАТИВУ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ: «ЛЕГЕНДА ПРО ОНДАЛЯ»

«Легенда про Ондаля» належить до одного з найдавніших творів корейської літературної традиції. Написана у XII ст. китайськими ієрогліфами, нині вона існує в багатьох інтерпретаціях і досі залишається об'єктом наукового аналізу та джерелом художнього натхнення. У роботі запропоновано переклад українською мовою однієї із сучасних інтерпретацій зазначеного корейського наративу. Предметом аналізу є перетворення, які відбуваються з твором: його стилістичними та виражальними засобами тощо. Таким чином, у праці аналізується процес прийняття рішень із відбору певних ресурсів на матеріалі перекладу легенди. Мета такого підходу — показати, чим зумовлені відповідні перекладацькі рішення. Водночас варто зазначити, що розвідка не має на меті провести вичерпний аналіз усіх аспектів, що можуть становити труднощі під час опрацювання корейського тексту, а зосереджується тільки на деяких прикладах. Тож аналіз лише запрошує до діалогу стосовно доцільності та необхідності прийняття певних перекладацьких рішень і тим самим робить наголос на значущості самого процесу авторефлексії під час роботи над іншомовним твором. У роботі було застосовано методи зіставного і порівняльного аналізу з метою опрацювання форм та варіантів перетворень і трансформацій.

У результаті аналізу морфемного і лексичного рівня виразності, культурем (архаїзмів) і топонімів, тропів і фігур мовлення, усталених виразів і фразеологізмів, пареміології в тексті оригіналу та перекладі обґрунтовано рішення перекладача, покликане відтворити образність першоджерела в притаманній мові перекладу спосіб. З огляду на стабільний розвиток корезнавчих студій в Україні, а також на дедалі більшу увагу до корейської мови, літератури та культури можна припустити, що робота стане в пригоді на заняттях із художнього перекладу літератури Країни ранкової свіжості. Таким чином, актуальність праці пояснюється практичними потребами філологічної корейстики, а новизна — майже повною відсутністю перекладених творів, які б супроводжувалися відповідними коментарями.

Ключові слова: корейсько-український переклад; корейський наратив; перекладознавчий аналіз; коментований переклад; легенда про Ондаля; Самгук Сагі; корейська література.

Легенда про Ондаля¹ є частиною «Самгук Сагі»² — однієї з найважливіших писемних пам'яток Корейського півострова. Роботу над твором було завершено в 1145 році в період держави Корьо (918–1392 рр.) зусиллями авторського колективу вчених на чолі з Кім Бусіком.

Слід зазначити, що текст легенди спершу було написано китайською графікою відповідно до норм веньяня, тоді як її сюжет описує події часів держави Когурьо (37 р. до н. е. — 668 р.). Оригінал «Історичних записів...» не зберігся, проте відомо, що пам'ятку кілька разів виправляли в часи династії Чосон (1392–1897 рр.).

Нині існує безліч інтерпретацій легенди про Ондаля у формі казок, драматургічних творів, мультиплікаційних і художніх фільмів, навіть дидактичного матеріалу з викладання корейської мови іноземцям. Ясна річ, є й багато наукових

праць, де легенда виступає об'єктом літературознавчих, лінгвістичних, історичних студій тощо.

Зважаючи на викладене вище, можна сказати, що сюжет легенди, події якої розгортаються в сиву давнину періоду Когурьо, неодноразово пересмислювався. Подібну ситуацію добре описують слова Октавіо Паса:

В одній крайності світ представляється нам як сукупність різноманітностей; в іншій — як накладання текстів, кожен дещо відрізняється від попереднього: переклади перекладів перекладів. Кожен текст унікальний, і одночасно це переклад іншого тексту. Жоден текст не є повністю оригінальним, оскільки сама мова за своєю суттю вже є перекладом: по-перше, невербального світу, а згодом, оскільки кожен знак і кожна фраза є перекладом іншої ознаки та іншої фрази (Paz, 1971).

Попри зазначені (ре)інтерпретації аналізований наратив є важливою частиною літературної

¹ 온단전 (溫達傳).

² 삼국사기 (三國史記). Українською назву можна перекласти як «Історичні записи Трьох держав».

спадщини корейського півострова. Подібно до казок, що можуть мати декілька варіантів і розповідають про події сивої давнини сучасною мовою, легенда про Ондала зберігає колорит попередніх епох, що відтворюється в описах соціальних сцен і місцевих пейзажів, багатих на культуру, елементи народно-пісенного стилю та інші виражальні засоби, притаманні корейській культурній традиції.

Важливо підкреслити, що джерелом для перекладу й аналізу для цієї статті служить одна із сучасних форм художнього тексту, тобто один із нині загальновідомих і розповсюджених варіантів легенди. Тож за основу було взято нарратив сучасною корейською мовою в тій редакції, у якій його було надруковано Адміністрацією культурної спадщини Республіки Корея³.

Ця праця ставить за головну мету запропонувати переклад легенди українською мовою. При цьому основна частина статті присвячена лабораторній роботі, у якій висвітлюється процес прийняття перекладацьких рішень, підкріплений відповідними коментарями. Принагідно варто зазначити, що робота не претендує на вичерпний аналіз усіх труднощів, а зосереджується лише на деяких прикладах трансформацій.

Актуальність подібного підходу визначається передусім динамікою розвитку української філологічної корейстики. Тобто акцент на коментарях зумовлений передусім дидактичними потребами викладання художнього перекладу. Є сподівання, що праця стане в пригоді на заняттях із фаху як матеріал для зіставного та порівняльного аналізу.

Отже, зупиняючись на мотивах відбору певних мовних засобів мовою перекладу, вступна частина зосереджується, відповідно до термінології Лоуренса Венуті, на аналізі «інтерпретантів» (Venuti, 2013, с. 181). Визнаючи кожен результат як тимчасовий, дослідник наголошує, що для перекладачів важливою є саморефлексія — мати чітке уявлення про процес, тобто які саме «інтерпретанти» вони застосовували і з яких причин (Venuti, 2013, с. 246). Тож засадничими принципами опрацювання корейського нарративу є такі:

1) з позиції читача тексту мовою оригіналу, який намагається відкрити всі його таємниці й оцінити складність змісту, імпліцитні тонкощі та культурний фон (Grossman, 2010, с. 9);

2) під кутом зору перекладача, який прагне транспонувати першоджерело в текст, що відповідає всім критеріям (Baker & Saldanha, 2009, с. 196) мови перекладу, у цьому разі — української;

3) з погляду особи, яка перечитує вже перекладений текст, що розповідає історію, дуже подібну до вихідного дискурсу (Savin, 2018, с. 102).

Таким чином, у підсумку необхідно добитися тексту, який би був подібним до першоджерела естетично і психологічно, іншими словами, виконував би свою прагматичну функцію.

³ Див.: 문화재청 (2012, с. 487–490).

Морфемний і лексичний рівні виразності.

Перед перекладачами художньої літератури часто-густо стоїть завдання перенести виразність оригіналу через культурні і мовні кордони. У корейській мові, зокрема, експресивна конотація лінгвістично може проявлятися у використанні спеціальних афіксів на позначення аугментативу, димінутиву тощо. Наприклад, ідея схильності до проливання сліз міститься в слові **울보** «плакса» (утвореному за допомогою дієслівної основи **울-** «плак[ати]» і суфікса **-보** зі словотвірним значенням «людина, у якій проявляється певна особливість або схильність, виражена семантикою кореня»). Наведемо приклад із першоджерела, де фігурує аналізована лексема:

한편 평원왕에게는 울보 평강

공주가 있었는데 <...>.

Досл.: А у Пхьонвона-велителя **плакса** Пхьонган принцеса була <...>⁴.

Як бачимо, українська мова вповні може поспілкуватися словотвірною моделлю, подібною до тієї, за допомогою якої було утворене аналізоване корейське слово. Водночас видається можливим передати ідею прикладкою шляхом складання основ:

А у велителя Пхьонвона була дочка-**тонко-слізка** <...>.

У цьому випадку виділений мовний елемент приєднується до уточнювального слова «дочка», натомість оригінальне «принцеса» не опускається, а компенсується шляхом включення до складу наступної синтагми.

Ономатопея та ідеофони є надзвичайно частотним явищем у корейському художньому тексті. Додаючи виразності комунікативній ситуації (Voeltz & Kilian-Hatz, 2001, с. 3), зазначені мовні ресурси допомагають стимулювати уяву читачів, посилюють експресію і стилістичний ефект від сприйняття дискурсу. Розглянемо деякі приклади.

<...> 온달이 **불곤** 화를 내며 <...>^[1]_{SEP}

Досл.: <...> Ондал **pulkkŭn** [ідеофон, що вказує на високий ступінь розлюченості] розсердившись <...>.

Варто зазначити, що без лексеми **불곤 pulkkŭn** вираз **화를 내다** можна було б перекласти як «злитися, сердитися», тобто ідеофон служить для влучного опису інтенсивності ідеї, вираженої

⁴ Такий *verbatim*-переклад усе одно не унаочнює абсолютно всіх особливостей мови першоджерела. Тож можна сказати, що він годиться лише для передачі змісту або, як часто кажуть, «духу» відповідної частини корейського тексту.

семантикою дієслова. Таким чином, пропонується переклад, у якому, до слова, ім'я персонажа в зазначеному відрізку тексту було замінено на інший іменник для уникнення тавтології:

<...> чоловік раптом вибухнув від гніву <...>.

Наведемо інший приклад:

<...> 영구가 꺾꽂도 하지 않았다.

Досл.: <...> труна ані-**kkomtchak** [ідеофон, що вказує на відсутність бодай найменшого руху] не зробила.

Іншими словами, ідеофон використовується, аби підкреслити той факт, що предмет не зрушив з місця ані на йоту. Тож виразність ситуації може бути відтворена в перекладі за допомогою сталого звороту:

<...> труна не зрушила з місця ані **на нігтик**.

У корейській мові ідеофони також можуть утворювати дієслова шляхом додавання до них відповідних формативів. Один із таких випадків трапляється в тексті:

온달이 우물쭈물하며 <...>.

Досл.: Ондаль **umultchumul** [ідеофон, що вказує на нерішучість, розгубленість]-перебуваючи <...>.

Найближчим функціональним еквівалентом аналізованого мовного елемента в українській мові видається сталий вираз:

Ондаль **почувався ні в сих ні в тих** <...>.

Альтернативним способом відтворення оригінальної ідеї за допомогою іншого фразеологічного звороту є:

Ондаль **зняковіло переминався з ноги на ногу** <...>.

Культурема (архаїзми) та топоніми.

Такі культурні поняття, як чини, посади, або інші лексеми на позначення ієрархічних відносин чи соціальної стратифікації, було піддано «одомашненню»⁵, тобто для них добиралися найближчі загальнозживані відповідники в мові перекладу. Так, термін 사대부 (士大夫), що є запозиченням із китайської мови і вживається в корейському тексті на позначення горішніх верств тогочасного суспільства Когурьо, було перекладено як «можновладець». Так само лексеми 왕 та 임금, що

в контексті європейської історичної традиції відповідали б поняттю «король», узагальнено як «владар» або «велитель».

Топоніми передано відповідно до правил транслітерації мови походження. Іншими словами, якщо 낙랑 (樂浪) є корейською власною назвою, то українськими літерами відтворюється її звукова оболонка мови походження — «Накранг» (а не «Леланг», як того вимагає звучання ієрогліфів китайською). Відповідно до цієї логіки, навіть якщо 요동 (遼東) Yodong подається лише корейською абеткою і не супроводжується в тексті ієрогліфами, назву півострова було передано як «Ляодун», тобто відповідно до загальноприйнятої транслітерації на основі китайської вимови.

Тропи та фігури мовлення в першоджерелі і перекладі.

Тропи — інший важливий елемент будь-якого художнього дискурсу. Їхнє належне відтворення в перекладі дає змогу влучно передати стиль першоджерела.

Так, надмірність у використанні мовних засобів застосовується для підкреслення ідеї зняковілості та розгубленості в незвичній ситуації, у якій опинився персонаж.

온달이 우물쭈물하며 결정을 내리지 못하고 있는데 <...>.

Досл.: Ондаль **umultchumul** [ідеофон, що вказує на нерішучість, розгубленість]-перебуваючи, прийняти рішення не може <...>.

Перекладацьке рішення полягало у збереженні фігури плеоназму в українському варіанті:

Ондаль почувався ні в сих ні в тих, не в змозі щось вирішити <...> (або: Ондаль зняковіло переминався з ноги на ногу, не в змозі щось вирішити <...>).

У наступному уривку людяність персонажа підкреслюється в корейській мові шляхом вживання сталого виразу:

<...> 마음씨는 밝았다.

Досл.: <...> серце [або: характер, душа] світлим було <...>.

У цьому випадку оригінальна метафора зберігається в перекладі за допомогою використання відповідника, прийняттого для української мови:

<...> мав добре серце.

Наступний вислів також вимагає уважного аналізу:

⁵ Мається на увазі термін, який запропонував Л. Венуті, — domestication або indiginization, що протиставляється поняттю foreignization.

<...> 내 귀를 시끄럽게 하니 <...>.

Досл.: <...> мої вуха гамірно робиш [, тож] <...>.

Цілком типова для корейської мови форма вираження думки є неприйнятною для української. Мається на увазі, що гамір, спричинений постійним плачем принцеси, є нестерпним для вух її батька. Отже, цю ситуацію можна передати за допомогою такого складеного гіперболізованого звороту з двома усталеними виразами:

Такий гамір зчиняєш, що аж у вухах лящить <...>.

Вираз 세월이 흐르다 (*досл.:* «час пливе») побудований на уподібненні плину часу до руху води. Українська мова уможлиблює не просто збереження метафори, а й утворення інших синонімічних виразів за допомогою таких дієслів: минає, збігає, біжить, пливе, спливає. Наведемо варіант перекладу відповідного відрізка тексту:

세월이 흘러 공주가 16 세가 되자 <...>.

Час плинув, і коли принцесі виповнилося 16 років <...>.

Коли принцеса продала коштовності і накупила предметів хатнього вжитку для подружнього життя, її пильне око не оминуло увагою жодної деталі, якої міг би побажати справжній господар у своєму хазяйстві. Ця ідея передається за допомогою такої фрази:

<...> 살림 용품이 모두 구비되었다.

Досл.: <...> предметами побуту всіма оснащення відбулося.

Ідею достатку в побуті можна передати, використавши фігуру літоти разом із залученням сталого виразу:

<...> більше не бракувало нічого, аби можна було жити й не тужити.

У частині, де мати Ондала говорить про відчуття м'якості рук принцеси на дотик, вона використовує порівняння **솜과 같다** (*досл.:* «бавовни до подіб[ні]»). У цьому випадку під час перекладу можна використати зустрічну гіперболізацію, наприклад «м'який, немов шовк», залучаючи зрозумілий читачу вираз, який по суті передає ту ж саму ідею, але без порівняння з використанням нетипової для української лексики «бавовна» для переносного опису зазначеної властивості.

Також в оригінальному тексті можна знайти риторичну фігуру літоти, яка полягає в підтвердженні факту шляхом заперечення протилежного:

<...> 온달을 제일이라고 하지 않는 사람이 없었다.

Досл.: <...> що Ондаль найбільш підходящий (або: перший)[,] **яка б не сказала[,]** не було жодної людини.

Зберегти виразність видається можливим завдяки використанню аналогічної стилістичної фігури з додаванням сталого виразу і застосуванням уточнення в перекладі:

<...> ні в кого не було і тіні сумніву, що Ондаль був вартий найбільшої пошани.

Переклад усталених виразів і фразеологізмів.

Розглянемо такий типовий для корейської мови сталий зворот:

집안이 몹시 가난하여 <...>.

Досл.: Дом[ашній (або: сімейний) побут] надзвичайно бідний <...>.

З дослівного перекладу випливає, що йдеться про скрутний стан через брак грошей. Отже, українською мовою можна запропонувати такий варіант:

Жилося йому неймовірно злиденно <...>.

Варто зазначити, що частина виразу **몹시 가난하** — «надзвичайно бідн[ий]» — трапляється у вихідному тексті також в оточенні іменника **집** «дім»:

내 집은 몹시 가난하여 <...>.

Досл.: Мій дім надзвичайно бідний <...>.

З метою стилізації перекладу видається доцільним використання конструкції «так(ий) <...>, що <...>», із залученням відповідного сталого виразу:

В моїй оселі розгніздилися такі невилазні злидні, що <...>.

Іншим прикладом фразеологічного звороту в корейській мові є **떨어진 옷** «зношений одяг», де віддієслівне означення має семантику «розпадатися, не триматися купи (від постійного використання)». Іншими словами, мається на увазі стан зношеності «до дірок». Таким чином, під час перекладу можна вдатися до актуалізації суміжних сем і отримати «старе руб'я».

Корейський вираз **무슨 까닭으로** можна охарактеризувати як усталений питальний зворот зі значенням «з якої причини?» Він є синонімічним прислівнику «чому», але має стилістичні особливості

вжитку через конотацію певної піднесеності, урочистості. Тож не дивно бачити вислів у монолозі принцеси під час суперечки з батьком — першою особою в державі. Таким чином, не буде помилковим переклад із використанням зустрічного сталого звороту «розуму не приберу, чому».

Фразеологізм *눈이 멀다* (досл.: «очі далекі»), що є евфемістичним способом передачі значення «сліпий», було перекладено як «незрячі очі».

Проаналізуємо також епітет і водночас фразеологізм *보잘 것이 없다* «незначний, нікчемний, мізерний, ніщо», який вжила матір Ондаля стосовно свого сина:

내 아들은 <...> 보잘 것이 없으니 <...>.

Досл.: Мій син <...> незначний [тож] <...>.

Слід зважити на те, що ці слова жінки є антитезою до походження принцеси, у такий спосіб вона підкреслює, що Ондаля не пара дівчині блакитної крові. Отже, перекладацький вибір було зроблено на користь такого звороту:

Мій син <...> звичайний собі простацько <...>.

Своєю чергою, усталений вираз *목을 베다* (досл.: «різати горл[янки]») зі значенням «вбивати» можна передати евфемістичним «валити супротивників», адже буквализм не буде стилістично вмотивованим. Тому наразі маємо:

<...> *웅감하게 싸워 수십여 명의 목을 베니* <...>.

<...> хоробро бився, **валячи супротивників** десятками <...>.

Далі, запропонований варіант перекладу можна піддати глибшим перетворенням. Так, запровадивши деякі модифікації на синтаксичному рівні і замінивши «десятки» на сталий вираз «направо і наліво», отримуємо:

<...> заходився валити супротивників направо і наліво із такою хоробрістю, що <...>.

Проаналізуймо інший відрізок дискурсу зі сталим зворотом:

<...> *위풍과 권세가 날로 성하여졌다*.

Досл.: <...> велич і вплив щодня бурхливішали.

Швидкість процесу можна передати шляхом використання відповідного українського порівняння:

<...> його вага з авторитетом росли щодня, як з води.

Пареміологія і переклад.

Прислів'я «сформовані таким чином, аби запам'ятовуватися та переконувати, заохочувати чесноти та відлякувати пороки, але роблять це опосередковано, ба навіть приховано» (Miller-Naudé & Naudé, 2010, с. 309). Отже, аби конкретна пареміологічна одиниця могла виконувати ті ж самі функції, що й у корейському наративі, вона мусить гармонійно вписатися в український текст.

Як перший етап роботи з прислів'ям, що міститься в легенді, можна запропонувати такий його буквальний переклад:

한 말의 곡식도 방아를 찧을 수 있고, 한 자의 베도
꺾을 수 있다.

Досл.: І в один *маль*⁶ зерен змолоти можна, і ниткою [завдовжки] в один *джа*⁷ шити можна.

Ясна річ, такий варіант навряд чи годиться, аби, як зазначалося раніше, заохочувати до чеснот і знеохочувати пороки. Отже, щоб наблизитися до розв'язання завдання, необхідно дослідити три типи взаємопов'язаних значень. Методологічно це передбачає такі кроки:

Починаємо із семантики (денотативного значення) вихідного прислів'я. Далі ми розглядаємо його культурний контекст і неявно виражену інформацію, яку воно передає опосередковано. Відтак аналізуємо прагматичні функції прислів'я та його використання в суспільстві. Потім ми беремо все, що знаємо про оригінальне прислів'я, і шукаємо спосіб викристалізувати його зміст у коротке, лаконічне та влучне прислів'я іншою мовою. Принагідно дбаємо про культурний контекст і наслідки, які матиме прислів'я в новому культурному середовищі. І нарешті, думаємо про те, чи зможе перекладене прислів'я виступати каталізатором для заохочення чи знеохочення поведінки (Miller, 2005).

Перед аналізом кожного із зазначених аспектів слід відшукати початкову форму пареміологічної одиниці китайськими літерами, що передувала варіанту, перекладеному корейською мовою. Вона має такий вигляд:

一斗粟猶可舂一尺布猶可縫⁸.

Можна помітити, що семантична структура є дещо відмінною від наведеного вище варіанту сучасною корейською мовою. Під час аналізу стає очевидним, що семи двох ієрогліфів не відображаються в перекладі: 猶⁹ (오히려 «замість; навпаки;

⁶ Міра рідини або зерна, приблизно 18 літрів.

⁷ Міра довжини, приблизно 30,3 см.

⁸ Див.: 鄭求福 [Jeong] (1996, с. 41).

⁹ Див.: <https://hanja.dict.naver.com/#/entry/ccko/6e2417ad22054271a51a56e09a54ed73>

швидше; радше») і **춘**¹⁰ (분발하다 «докладати зусиль, надихатися», 진작하다 «підбадьорювати, наснажувати, підносити дух», 움직이다 «рухатися, ворухитися»). Варто зазначити, що перший із двох нововиявлених елементів фігурує двічі, тому, поза сумнівом, має важливу функцію. Таким чином, урахування наведеної інформації дає змогу переосмислити значення пареміологічної одиниці, широке тлумачення якої може бути таким: «[Замість того, щоб бути невдоволеним], можна бути щасливим, змоловши й один *маль* зерна, так само [замість того, щоб почуватися розчарованим] можна тішитися й з того, що для шиття є під рукою бодай нитка завдовжки в один *джа*».

Таким чином, еквівалент прислів'я корейською мовою, знайдений у роботі Лі Ким-хі, сприймається як ближчий до першоджерела китайськими ієрогліфами:

한 말의 곡식이라도 짚을 수 있으면 오히려 족하고,
한 자의 베라도 꿰맬 수 있으면 오히려 족하다¹¹.

Досл.: Стане змолоти й один *маль* зерен, достатньо й одного *джа* нитки, аби пошити.

Наведені уточнення гармонійно вписуються в контекст легенди і сприяють його кращому розумінню, адже принцеса вживає прислів'я, аби переконати матір Ондаля в тім, що їй не надто хвилює бідність парубка. Іншими словами, молода жінка не бачить жодних перепон для одруження, якщо наречені будуватимуть стосунки на взаємоповазі та готові працювати разом заради сімейного добробуту. Отже, прагматичний вимір пареміологічної одиниці полягає в тім, що важливі не гроші чи соціальний статус: наголос робиться на взаєморозумінні, злагоді і зусиллях обох сторін, а також на готовності працювати з обмеженими ресурсами для досягнення бажаного результату.

Утім запропоновані досі переклади навряд чи можуть виконувати функцію прислів'їв в українському тексті, здатних заохочувати до одруження, залишивши осторонь турботи про матеріальний статок. Тож варто, мабуть, звернутися до стратегії одомашнення, яка передбачає пошук функціонального еквіваленту, тобто вже готової пареміологічної одиниці з подібним смислом. Такий задум, по суті, переформулюється з ідеєю Мони Бейкер стосовно «використання ідіоми схожого значення, але відмінної форми» (Baker, 1992, с. 71). Отже, розглянемо такі варіанти:

«Хоч хліб з водою, аби, милий (аби, серце), з тобою»;
«Сухарі з водою, аби, серце, з тобою»;
«Хоч в одній льолі, аби до любові»;

«Хоч у курені, аби до серця мені»;
«Хоч борщ без сала, аби душа пристала»;
«Хоч ох, та вдвох» тощо.

За умов застосування стратегії повного одомашнення, можливо, й можна було б пустити поза-віч суто українські лексеми-реалії. Проте наведені варіанти навряд чи можна вважати задовільними, оскільки наскрізне поняття «любові» не фігурує в смисловій структурі корейського прислів'я, у якому йдеться про порозуміння, злагоді і обопільне прагнення рухатися вперед попри несприятливе матеріальне становище. Отже, варто розглянути альтернативи:

«Одним ударом дуба не звалиш»;
«Хто хоче, той діпнеться»;
«Терпінням і працею всього добудеш»;
«Хто має терпець, той буде митець»;
«Вода і камінь довбає»;
«Крапля по краплі і камінь розбиває»;
«Не тим крапля камінець довбає, що сильна, а тим, що часто падає»;
«Мала крапля й великий камінь продовбає» тощо.

Цього разу наведені вище українські сталі вирази не можуть вважатися вповні підходящими як функціональні еквіваленти корейської пареміологічної одиниці, оскільки в них, головним чином, не йдеться про взаєморозуміння і гармонію у стосунках. Тож видається можливим запропонувати власний варіант, утворений шляхом мінімального доповнення сталого виразу «з крихіток купка виходить, а з краплинок — море»:

Буде злагода, то й з крихіток купка вийде,
а з краплинок — море.

Приклади множинних трансформацій у межах речення.

Ясна річ, трапляються відрізки тексту, переклад яких потребує переосмислення ситуації, що тягне за собою цілу низку перетворень.

공주는 혼자 돌아와 사립문 밖에서 자고 이튿날 아침에 다시 들어가서 <...>.

Досл.: Принцеса сама повернулася, переночувала за очеретяними дверима, а наступного дня вранці знову увійшла [і] <...>.

Можливо, носіям корейської мови й не треба пояснювати, куди саме повернулася дівчина, куди увійшла тощо. Утім, з думкою про українського читача, видається доцільним уточнити, що вона повернулася до домівки Ондаля, а наступного дня увійшла не у хлів або сарай, а переступила поріг тієї ж таки оселі. Крім того, у перекладі варто було б підкреслити і настирність принцеси,

¹⁰ Див.: <https://hanja.dict.naver.com/#/entry/ccko/720eddda250e4360b0346caa00a8a439>

¹¹ Див.: 이금희 [Lee] (1999, с. 297).

цілеспрямованість і рішучість якої спонукає аристократку жертвувати зручностями заради втілення свого задуму. Отже, спати їй доводиться не поза межами оселі десь під дахом, а просто неба. З урахуванням усієї зазначеної вище інформації маємо такий варіант перекладу:

Принцеса повернулася до хати сама, переночувала просто неба за очеретяними дверима, а наступного ранку знов переступила поріг <...>.

Інший уривок з першоджерела побудований на антитезі:

내 자식은 비루하여 귀인의 짝이 될 수 없고 <...>.

Досл.: Мій син мерзенний (або: огидний), не може бути парою аристократ[ичній особі] <...>.

Варто зазначити, що в цьому випадку йдеться про протиставлення соціального статусу за дихотомією «знать — плебей». Тому прикметник 비루하다 «мерзенний, огидний» вживається не на позначення рис характеру або зовнішності, а саме для підкреслення походження Ондала.

Загалом сино-корейська лексема 귀인 «аристократ[ична особа]» в першоджерелі вживається чотири рази: двічі в межах одного короткого монологу і двічі в одному реченні. Оскільки тавтологія не відповідає нормам стилістики української мови, варто було б запропонувати декілька синонімічних замінників слову. Зазначена лексема структурно складається з двох силабоморфем: «цін[ний], благород[ний]» і «особа». Таким чином, оригінальну ідею можна передати як за допомогою метафор «особа з горішніх верств», «жінка блакитної крові», так і іменниками «знать», «іменита». Тож зазначений відрізок було перекладено з використанням двох протиставлених одне одному сталих виразів:

Мій син песького роду, не пара він жінці блакитної крові.

Далі зупинимося на прикладах перекладу риторичних запитань.

필부(匹夫)도 거짓말을 하려 하지 않는데 하물며 지존(至尊)이야 말할 것이 있겠습니까?

Досл.: Простий люд навіть брехню казати не має на думці, то про голову держави чи варто вже щось казати?

По-перше, не буде зайвим уточнити, що все це означає, що від монарха в жодному разі не можна очікувати того, чого не стануть робити непривілейовані верстви населення. Отже, трансформація потребує добору синоніма до слова «брехня», адже до цього спонукає обраний прийом. З іншого

боку, буде доцільним замінити риторичне запитання на розповідне речення в мові перекладу:

Якщо простий люд — і той навіть на думці не має хитрувати, то від владаря і поготів не можна очікувати лицемірства.

На відміну від попереднього випадку, у наступному прикладі риторичне запитання було збережено в перекладі.

<...> 만일 마음만 맞는다면 어찌 꼭 부귀해야만 같이 살겠습니까?

Досл.: <...> якщо тільки серце(-я) погодиться (-яться), то чи обов'язково [тільки за умови коли] бути заможним і знатним, [аби] можна [було] разом жити?

Стилістичні і граматичні розбіжності настільки разючі, що дослівний переклад потребує значних доопрацювань. Оскільки йдеться про двох осіб, необов'язкова для корейської мови категорія множини неодмінно повинна бути присутня в перекладі українською. Окрім того, словосполучення «серце погодиться» було замінено на сталий вираз «воля сердець», а «жити разом» — на «бути разом». Те, що в корейській мові вважається прикметником (부귀하다 «бути заможним і знатним»), було піддано деталізації:

<...> коли на те воля сердець, невже ж двом суджено бути разом лише, якщо вони заможного роду і блакитної крові?

Розглянемо ще один приклад того, як у межах одного речення відбуваються декілька перетворень:

<...> 전지(田地), 주택, 노비, 우마, 기물(器物) 등을 사들이니 <...>.

Досл.: <...> угіддя, дім, прислугу, корів з конями, посуд та інші речі купила [і] <...>.

В оригіналі однорідні члени речення залежать від дієслова «купити». Проте український варіант «купити прислугу» є не зовсім прийнятним. Отже, можна замінити зазначений вираз на «найняти робітників», а лексему 우마 (із сурядним внутрішнім синтаксичним зв'язком між силабоморфемами сино-корейського лексичного пласту) «корови [і] коні» мовою перекладу можна передати гіперонімічним за значенням відповідником «худоба». Тож у підсумку маємо:

<...> купила угідь, дім, найняла робітників, придбала худобу, посуд та інші речі <...>.

У деяких інших випадках видається можливим застосування прийому уточнення.

곧이어 온달에게 기회가 찾아왔다.

Досл.: Якось Ондалю можливість прийшла.

З огляду на подальший контекст зміст перекладу можна розширити до:

Якось Ондалю випала можливість проявити себе.

Таким чином, занурюючи корейський текст у простір культурних цінностей української мови, необхідно дбати не тільки про відповідну художню форму шляхом збереження або максимального відтворення відповідних фігур і тропів, але й про подолання безлічі мовних труднощів, аби відтворити образність першоджерела у притаманній мові перекладу спосіб. Тож наступна частина праці є результатом роботи або тим мірилом, за яким читач визначатиме, чи було досягнуто наміченої мети — добитися якомога більшої гармонії між текстами обома мовами на лінгвістичному, культурному, прагматичному та естетичному рівнях.

Покликання

- Baker, M. (1992). *In other words: a coursebook on translation*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203327579>
- Baker, M., & Saldanha, G. (2009). *Routledge Encyclopedia of Translation Studies*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203872062>
- Grossman, E. (2010). *Why Translation Matters*. Yale University Press.
- Miller, C. (2005). Translating Biblical Proverbs in African Cultures: Between Form and Meaning, *The Bible Translator*, 56(3), 129–144. <https://doi.org/10.1177/026009350505600303>
- Miller-Naudé, C., & Naudé, J. (2010). The translator as an agent of change and transformation: The case of translating biblical proverbs. *Old Testament Essays*, 23(2), 306–321.
- Paz, O. (1971). *Traducción: literatura y literalidad*. Tusquets.
- Savin, C. (2018). "Ready for Anything That Comes my Way." Twelve Poems by Vasile Baghiu. *The AALITRA Review: A Journal of Literary Translation*, 13, 102–112.

ЛЕГЕНДА ПРО ОНДАЛЯ

переклад Андрія Рижкова

Ондал з лица був негарний і видавався кумедним, проте мав добре серце. Жилося йому не ймовірно злиденно, і повсякдень доводилося жебракувати, аби прогодувати свою матір. Ходив одягнений у старе руб'я та взутий у збиті постолі, через що люди в ті часи казали на нього «дурень Ондал». А у велителя Пхьонвона була дочка-тонкослізка, принцеса Пхьонган. Щоразу, коли дівчинка голосила, батько намагався її втихомирити:

— Ти тільки те й робиш, що сльози ллєш. Такий гамір зчиняєш, що аж у вухах лящить. От побачиш, коли виростеш, не зможеш взяти шлюб з можновладцем, а доведеться тобі стати дружиною дурню Ондалю, — казав він жартома.

Час плинув, і коли принцесі виповнилося 16 років, задумав владар справити весілля своєї дочки з чоловіком з великого роду Ко. Однак принцеса на це одповіла:

- Venuti, L. (2013). *Translation Changes Everything: Theory and Practice*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203074428>
- Voeltz, F., & Kilian-Hatz, C. (2001). *Ideophones*. John Benjamins. <https://doi.org/10.1075/tsl.44>
- 문화재청. (2012). *충청권 문화유산과 그 삶의 이야기*. 청주시, 충청북도문화재연구원.
- 이금희. (1999). 평강공주와 <경희>의 삶 연구. *한국문화논총*, 25, 291–314. <https://doi.org/10.1080/036012799267891>
- 鄭求福. (1996). *譯註三國史記*. 한국정신문화연구원.

References (translated and transliterated)

- Baker, M. (1992). *In other words: a coursebook on translation*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203327579>
- Baker, M., & Saldanha, G. (2009). *Routledge Encyclopedia of Translation Studies*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203872062>
- Grossman, E. (2010). *Why Translation Matters*. Yale University Press.
- Jeong, G. (1996). *Yeokju Samguksagi [Samguk Sagi with annotations]*. Hangukjeongsinmunhwaeonguwon [Korean Institute for Research on Culture and Spirituality].
- Lee, K. (1999). *Pyeongganggongju-wa <Gyeonghui>-ui sam yeongu [A study on the lives of Princess Pyeongyang and Kyunghee]*, *Hangukmunhwangnonchong*, 25, 291–314. <https://doi.org/10.1080/036012799267891>
- Miller, C. (2005). Translating Biblical Proverbs in African Cultures: Between Form and Meaning. *The Bible Translator*, 56(3), 129–144. <https://doi.org/10.1177/026009350505600303>
- Miller-Naudé, C. & Naudé, J. (2010). The translator as an agent of change and transformation: The case of translating biblical proverbs. *Old Testament Essays*, 23(2), 306–321.
- Munhwajaecheong [Cultural Heritage Administration]. (2012). *Chungcheonggwon munhwayusan-gwa geu salm-ui iyagi [The cultural heritage of the Chungcheong region and its narratives]*, Cheongju-si, Chungcheongbukdomunhwajaecheonguwon.
- Paz, O. (1971). *Traducción: literatura y literalidad*. Tusquets.
- Savin, C. (2018). "Ready for Anything That Comes my Way." Twelve Poems by Vasile Baghiu. *The AALITRA Review: A Journal of Literary Translation*, 13, 102–112.
- Venuti, L. (2013). *Translation Changes Everything: Theory and Practice*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203074428>
- Voeltz, F., & Kilian-Hatz, C. (2001). *Ideophones*. John Benjamins. <https://doi.org/10.1075/tsl.44>

— Як ви любили говорити, ваша високоповажаносте, мені годиться бути дружиною нікого іншого, як Ондаля. Розуму не приберу, чому ви нині змінюєте свої ж власні слова, сказані раніше? Якщо простий люд — і той навіть на думці не має хитрувати, то від владаря і поготів не можна очікувати лицемірства. Недарма ж кажуть, що велитель нічого не мовить жартома. Отже вважатиму, що цей наказ вашої високошановності був помилковим, і як піддана я не насмілюся його виконувати.

Зрештою володар розгнівався на свою неслухняну дочку і вигнав її з палацу. Дівчина начепила з декілька дюжин коштовних браслетів по лікті, самісінька залишила палац і, розпитуючи у стрічних дорогу, навмання відшукала оселю дурня Ондаля. Принцеса спершу вклонила його літній матері, а відтак запитала, де її син. Стара, звівши незрячі очі на гостю, відповіла:

— Мій син живе в злиднях, він звичайний собі простацько, тож особі з горішніх верств навіть не вартує і наближатися до нього. Долинають до мене ваші пахощі — то щось диковинне, ваші руки на дотик м'які, немов шовк. І тіні сумніву не маю, що ви належите до знаті з двору. Який же це шахрай вас так ошукав, що заманив аж сюди? Незмога синові було терпіти голод, от він і подався в гори — кори в'яза нарізати. Бачу, забарився, бо досі не повертався.

Принцеса залишила оселю, і коли дісталася підніжжя гори, Ондаль саме повертався із в'язкою кори на спині. Дівчина наблизилася до нього і розказала про свої наміри — все як є, проте чоловік раптом вибухнув від гніву:

— Негоже молодій дівіці так себе поводити. І до ворожки не ходи — ти не людина, а лисиця-перевертень або, може, й привид. Не наближайся до мене!

Ондаль не сказав більше ані слова і пішов собі геть неоглядки. Принцеса повернулася до хати сама, переночувала просто неба за очеретяними дверима, а наступного ранку знов переступила поріг та все докладно пояснила старій жінці. Ондаль почувався ні в сих ні в тих, не в змозі щось вирішити, тож тим часом говорила його мати:

— Мій син песького роду, не пара він жінці блакитної крові. В моїй оселі розгніздилися такі невилазні злидні, що воістину, іменитій жити тут не можна.

Принцеса ж відповіла:

— У давнину казали: «Буде злагода, то й з крихіток купка вийде, а з краплинок — море». Коли на те воля сердець, невже ж двом суджено бути разом лише, якщо вони заможного роду і блакитної крові?

Мовивши це, принцеса пішла й продала свої браслети, купила угідь, дім, найняла робітників, придбала худобу, посуд та інші речі, словом, більше не бракувало нічого, аби можна було жити й не тужити. Коли Ондаль замірився купити коня, принцеса його попередила:

— Тільки прошу тебе, не купуй на ринку, краще придбай одного з тих, що їх двір продає людям, коли тварин вважають нікудишніми. А з-поміж негодящих вибери шкапу кволу і виснажену.

Ондаль зробив так, як і наказала йому дружина, а принцеса заходила ненастанно доглядати за конем. Жеребець з кожним днем набирав чимраз більше ваги та зрештою перетворився на кремезного скакуна.

За традицією щороку, 3 березня, люди в Когурьо збиралися на пагорбі Накранг на полювання, а вловлених диких кабанів з оленями приносили

в жертву небесам і духам природи. Того дня володар з'явився на мисливських змаганнях у супроводі свити з декількох наближених та солдатів п'яти легіонів. Ондаль і собі прибув верхи взяти участь, на тому самому коні, якого доти виходжував. Весь час галопуючи попереду інших, він вполював стільки тварин, що жодному учаснику було несила з ним зрівнятися. Володар наказав покликати Ондаля, проте, почувши його ім'я, неабияк здивувався.

Якось Ондаля випала можливість проявити себе. Коли Північна Чжоу мобілізувала свої війська і напала на Ляодун, володар виступив на чолі своїх легіонів і став до бою в долині гори Бе. Того дня Ондаль, призначений командувачем форпосту, заходився валити супротивників направо і наліво із такою хоробрістю, що це надало воїнам запалу, вони натиснули на ворога і здобули приголомшливу перемогу. Коли дійшлося до визнання заслуг, ні в кого не було і тіні сумніву, що Ондаль був вартий найбільшої пошани. Володар похвалив його і захоплено вигукнув:

— А цей чоловіча — мій зять!

І ось нарешті велитель окрив його шаную, надав приймакові офіційний титул і призначив на керівну державну посаду. З тої пори Ондаль підійшов під монаршу ласку, і його вага з авторитетом росла щодня, як з води.

Коли велитель Янган обняв трон, Ондаль йому звітував:

— Наразі Сілла утримує у своєму володінні наш регіон Ханбук, верховодячи там, неначе в одній зі своїх територій. Для тамтешніх наших підданих це прикра ситуація, вони ніколи не забували про рідні краї своїх батьків. Маю надію, що ваша високість не вважає мене несповна розуму та необачним, і якщо довірите мені військо, я негайно відвоюю наші землі.

Отримавши дозвіл владаря, Ондаль перед походом запрягнувся:

— Немає мені вороття, якщо не зможу повернути Геріп-хьон та Чукрьон на заході!

Виступив Ондаль на чолі загонів і зрештою дістався бастіону Адан, але впав на полі бою проти армії Сілла, поцілений ворожою стрілою. Хотіли поховати його, але труна не зрушила з місця ані на нігтик. Нарешті прибула принцеса, обійняла домовину, і з сумом прошепотіла:

— Життя чи смерть — що написано, того не оминати. Годі вже, прийшла година спочивати!

Тільки після цих слів труну вдалося посунути з місця та опустити в могилу. Новина про смерть Ондаля завдала владареві глибокого смутку.

Andrii Ryzhkov
National Autonomous University of Mexico

THE LABORATORY OF TRANSLATION OF KOREAN NARRATIVE INTO UKRAINIAN: THE LEGEND OF ON DAL

“The Legend of On Dal” belongs to one of the oldest works in the Korean literary tradition. Initially written with Chinese characters, today it is translated into contemporary Korean and still continues being the object of academic analysis and a source of artistic inspiration. This paper offers a translation of the aforementioned narrative into Ukrainian. The Subject of the Study are the transformations of the source text: its stylistics, expressive means, etc. To this end, the research reflects on the process of selecting linguistic devices and other resources necessary for the translation of the narrative. The goal of such an approach is to depict the logic underlying the decisions in translation. At the same time, it should be noted that the paper is not aimed at providing an exhaustive analysis of all the aspects that may arise from the translation of the Korean source, but rather focuses on several examples. The methods of comparative analysis were used in order to work out the forms and variants of transformations.

The translator’s decision to reproduce the imagery of the original source is substantiated as a result of the analysis of the morpheme and lexical level of expression, cultures (archaisms) and toponyms, tropes and figures of speech, established expressions and phraseology, paremiology in the original text and translation. Given the steadfast development of Korean studies in Ukraine and the growing attention toward Korean language, literature, and culture, this paper will hopefully be useful for translation classes of Korean literature into Ukrainian, as a material for comparative analysis with the source in order to have a closer look at possible forms and variants of shifts and transformations. Thus, the relevance of this analysis can be explained in terms of the practical needs of Korean studies in Ukraine, whereas its novelty is apparent due to the lack of translated works, accompanied by comments.

Keywords: Korean-Ukrainian translation; Korean narrative; translation analysis; commented translation; the legend of On Dal; Samguk Sagi; Korean literature.

Стаття надійшла до редколегії 15.01.2022